ANALIZA ZAŠTITE ZVIŽDAČA U DRŽAVAMA ČLANICAMA EUROPSKE UNIJE

Sektor za suzbijanje korupcije

Ministarstvo pravosuđa

2009.g.

ZAŠTITA ZVIŽDAČA U ZEMLJAMA ČLANICAMA EUROPSKE UNIJE

PREGLED LEGISLATIVE, IZVJEŠĆA I MIŠLJENJA

EUROPSKA UNIJA

Neil Kinnock, zamjenik predsjednika za Reformu uprave, u svom je govoru o Povelji zviždača za Europsku komisiju – u Hagu, 19. studenoga 1999. godine; u bitnome naveo:

"- Zviždač znači razotkrivanje, od strane djelatnika, povjerljivih informacija koje su povezane sa određenom opasnošću, prijevarom, ili kakvom drugom ilegalnom i neetičkom aktivnošću povezanom sa radnim mjestom, bilo od strane poslodavca ili djelatnika.

- Valja razlikovati "protest whistleblowing" i "watchdog whistleblowing". (protestno zviždanje i zviždače čuvare) prvi mogu biti proizvod čiste zle namjere dok se drugo odnosi na savjesno razotkrivanje opasnosti i brigu za opće dobro. Prvo je često anonimno, samodostatno i zlurado, drugo je generalno nesebično. Ovo potonje zaslužuje protekciju.

Stoga valja utemeljiti jasna pravila i sigurne instrumente etičkih standarda i jasno financijsko upravljanje, kao i uvjete pod kojima se zviždačima daje mogućnost prijavljivanja, koji moraju biti jasno specificirani a oni se primarno odnose na sljedeće:

- prijaviti u dobroj vjeri, u općem interesu

- kategorije prijavljivanja moraju uključiti i one navedene u Pravilima koja su regulirala i Ured za suzbijanje prijevara OLAF.

- Postupak prijavljivanja i dokazivanja mora biti jasan i specificiran. Mora se jamčiti poduzimanje pravnih radnji i postupaka sanacije.

- zabranjuje se bili kakvo diskriminatorno postupanje

- jasno i zakonito prijavljivanje je stimulacija Komisiji da drži vlastite institucije pod kontrolom sa ciljem jačanja unutarnjeg reda i pravila.

- postupci moraju biti jasno i potpuno definirani. Javno razotkrivanje mogućih prijestupa može imati kontra efekt i kompromitirati one koji su osumnjičeni za takvo ponašanje.

OLAF – NEOVISNO ISTRAŽNO TIJELO U SKLOPU EUROPSKE KOMISIJE

Institucije Zajednice i države članice pridaju veliku važnost zaštiti financijskih i ekonomskih interesa Zajednice kao i borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, prijevare ili drugih ilegalnih aktivnosti koji nanose štetu proračunu Zajednice. Sa ciljem jačanja prevencije prijevara Komisija je osnovala Europski

ured za suzbijanje prijevara (poznat po francuskoj kratici OLAF), koji ima ovlasti progoniti administrativne protuprijevarne istrage te mu je dan neovisan status. Istrage se provode u skladu sa odredbama ugovora te odredbama nadležnih tijela, poštivanjem ljudskih prava, tajnosti i zaštite podataka. Iskustvo pokazuje da niti jedna institucija nije otporna na korupciju i kršenje načela i odgovornosti. *Ured može zatražiti od svake osobe potrebne informacije koje mogu biti korisne za istragu*. OLAF nije „tajna služba" niti policija. Ponajprije je to pravni instrument koji jamči bolju zaštitu interesa Zajednice od organiziranog kriminala i prijevara.

OLAF – iz pravilnika o zviždačima

- informator može kontaktirati tijela Zajednice i/ili OLAF direktno putem telefona ili pismenim putem. Zviždač se može koristiti linijom određenom za zaprimanje takvih informacija a koju koristi OLAF.

- informator ili zviždač može ostati anoniman. Jedino službenici OLAF-a mogu kontaktirati sa istima, valja naglasiti da se, kada slučaj bude upućen sudu ili administrativnim tijelima, daljnja anonimnost ne može jamčiti.

- jedno od načela jest da se za informaciju ne nudi nikakva nagrada.

- Svaki informator ili zviždač se obavještava o rezultatima provedenog postupka, osim u slučajevima ako bi se isto kosilo sa daljnjim postupcima .

ZVIŽDAČ: zviždač je službenik EZ-a ili drugi djelatnik EZ-a koji se obvezao Statutom (čl. 22a Uredbe o službenicima) da će istupiti sa relevantnim informacijama. Dokle se djelatnik/službenik ponaša u skladu sa pravilima on je zaštićen od negativnih posljedica od strane tijela Zajednice.

<u>FRANCUSKA</u>

Prema podacima dobivenim iz Središnje službe za prevenciju korupcije (SCPC), francuskog Ministarstva pravosuđa, zaštita „zviždača" se ne provodi posebnim zakonom, već je predviđena Zakonom o radu i Zakonom o javnim službenicima. Za privatni sektor su unesene posebne mjere zaštite u Zakon o radu prema kojima se niti jedan zaposlenik ne može udaljiti od procesa zapošljavanja, stažiranja ili usavršavanja, niti može biti kažnjen, otpušten, ili biti predmet diskriminirajuće mjere, neposredne ili posredne, naročito u okviru ostvarivanja dohotka i napredovanja, zbog dobronamjernog odavanja činjenica korupcije s kojima se upoznao u okviru izvršavanja svojih poslovnih obveza i zaduženja, svom poslodavcu, administrativnim ili sudbenim vlastima. Ako dođe do tužbe po ovim točkama, na poslodavcu je da dokaže da su njegove odluke opravdane objektivnim činjenicama, neovisnim o navodima ili svjedočenjima zaposlenika. Radi se o sustavu u kojem se načelo tereta dokaza postavlja obrnuto. Za javni sektor je zakonodavac smatrao da javni službenik ima dovoljnu zaštitu u okviru svog statusa, te nije smatrao potrebnim mijenjati postojeće zakonodavstvo. Dapače, državni službenici su podvrgnuti odredbama čl. 40, stavka 2. Zakona o kaznenom postupku koji nalaže da su „ svi uspostavljeni autoriteti, svi javni djelatnici i državni službenici, koji u okviru svog profesionalnog djelovanja dođu do saznanja o zločinu ili kaznenom prekršaju,

dužni bez odlaganja upoznati državnog tužitelja sa svojim saznanjem i prenijeti mu sve podatke, sudske rasprave i pripadajuće akte".

FINSKA

Finsko zakonodavstvo ne poznaje neke posebne odredbe vezane za prijavu zlouporabe položaja ili korupcije u javnoj upravi. Nema posebne procedure koja bi se bavila „zviždačima". Dužnosnici i djelatnici državne uprave dužni su, u skladu s profesionalnim ponašanjem, prijaviti bilo kakve protuzakonite radnje koje uoče. U skladu s finskim Ustavom svatko ima pravo javnog govora i istupanja, svatko ima pravo pristupa javnim dokumentima i zabilješkama. Ne postoje u Finskoj zakoni koji bi se bavili zaštitom zviždača. Kultura i tradicija preferiraju interioriziranje disciplinskih mjera. Postoje samo neizravne mjere zaštite anonimnosti odnosno protiv moguće osvete ili diskriminacije. Neizravna zaštita: Policijski službenik ima pravo šutjeti kad dobije povjerljive informacije od jedne osobe (Zakon o policiji). Položaj zaposlenika u sukobu interesa zaštićen je uvažavanjem povjerljivih informacija (Zakon o zaštiti na radu, Zakon o zapošljavanju). Finski „način" ostvarivanja uloge zviždača: otvoreno društvo i kultura organiziranja zajednice, lojalnost i profesionalna etika garantiraju integritet i transparentnost. Naglasak je na problemu, a ne na zviždaču. Zaštita anonimnosti je apsolutni preduvjet. S obzirom na trendove i svijest da će se potreba za otkrivanjem korupcije povećati, a mogućnosti smanjivati, u Finskoj se ipak postavlja pitanje što dalje: treba li slijediti EU zemlje u ozakonjenju i sankcioniranju zviždača ili naći vlastiti put kao korak dalje.

IRSKA

Irska nema poseban zakon kojim se provodi zaštita „zviždača" („*whistleblowers*"). U zakonu o državnim/javnim službenicima[i] te nizu zakona iz područja irskog radnog prava ne predviđa se posebna zaštita "zviždača". Međutim, trenutno je u postupku usvajanja u irskom Parlamentu novi Zakon o suzbijanju korupcije (*Prevention of Corruption (Amandment) Bill 2008* – Zakon je prošao drugu fazu postupka usvajanja te se nalazi na razmatranju u relevantnim parlamentarnim odborima) kojim će se uvesti zaštita „zviždača" – *Whistleblower protection* (u čl. 4.) te izmijene ranijih zakona na području borbe protiv korupcije (Zakon iz 2001. te 1906. godine) kako bi se općenito ojačalo zakonodavstvo na području borbe protiv korupcije. Pojedini zakoni koji uređuju specifične djelatnosti (elektronske komunikacije, zdravstvo, zaštita potrošača, tržišno natjecanje) također sadrže odredbe o zaštiti „zviždača".

U prijedlogu gore navedenog zakona u čl. 4. osigurava se zaštita „zviždačima" (Zakon izričito tu uključuje i zaposlenike) u pogledu građanskih tužbi naknade štete**,** a odnosi se na osobe koje prijavljuju protuzakonitosti sukladno Zakonima o suzbijanju korupcije donesenim u razdoblju 1889 do 2008. godine. Jamči se zaštita osobi koja postupa u dobroj vjeri, a prijavljuje kršenje zakona ovlaštenoj osobi (Zakon o suzbijanju korupcije iz 2001. godine te osobe definira kao pripadnika policije (u Irskoj naziv za policiju je Garda Síochána) ili, u određenim okolnostima, kao ovlaštena osoba smatra se poslodavac pri čemu

Zakon definira pojmove „ugovor o radu", „zaposlenik", „poslodavac" i „kažnjavanje" u smislu u kojem su oni definirani radno-pravnim propisima. Predviđa se također i novčana kazna za osobu koja svjesno lažno prijavi nedozvoljeno postupanje ovlaštenoj osobi. Također, Zakon propisuje zabranu kažnjavanja zaposlenika od strane poslodavca za prijavljivanje protuzakonitosti ukoliko je zaposlenik postupao odgovorno i u dobroj vjeri. Predviđaju se novčane kazne u iznosu do 5000 eura, ili zatvorska kazna u trajanju do godine dana, ili oboje, u skraćenom postupku; te novčana kazna do 250 000 eura, ili zatvorska kazna do 3 godine, ili oboje, u slučaju osude u sudskom postupku.

Ovdje još treba dodati kako je medijsku pozornost u Irskoj izazvalo uvođenje posebne zaštite za „zviždače" u za Irsku osjetljivom zdravstvenom sektoru. Odredbe Zakona o zdravstvu (v. gore pod točkom 1) stupile su na snagu 2009. g., a osiguravaju zaštitu zdravstvenom radniku koji u dobroj vjeri uloži prigovor na nedozvoljeno postupanje svoga kolege ovlaštenoj osobi ili nadležnom regulatornom tijelu. Zaštita se odnosi kako na kažnjavanje na radnom mjestu („penalisation"), tako i na moguće građanske tužbe protiv „zviždača" („civil liability").

Sličnu zaštitu za „zviždače" predviđaju i ostali gore navedeni Zakoni.

Zaključno - U kontekstu irskog zakonodavstva o zaštiti „zviždača" koje se treba promatrati u širem kontekstu borbe protiv korupcije, za istaknuti je kako je 2009. g. *Transparency International* objavio posebnu studiju (*National Integrity System Country Study*) čije je provođenje sponzorirala irska Vlada. Studija donosi detaljnu analizu zaštite protiv korupcije koja je na snazi u Irskoj, uz ocjenu razine postojeće korupcije, te odgovarajuće preporuke za poboljšanje stanja. Studija otkriva kako Irska bilježi vrlo nisku razinu „male" korupcije („*petty corruption*") ili političke „velike" korupcije („*grand corruption*"). Irska je tako na 16. mjestu najmanje korumpiranih država u rangu od 180 država. Korupcija među javnim službenicima u Irskoj gotovo ne postoji. Međutim, zabrinjavajući aspekt studije je vrlo visoka razina „legalne" korupcije („*legal corruption*"). Drugim riječima, u Irskoj je mala vjerojatnost kršenja zakona, ali osobna poznanstva, zaštita, politička favoriziranja i političke donacije utječu u značajnoj mjeri na političke odluke i općenito formiranje politika. Stoga je i prva preporuka studije (od ukupno 10 preporuka) uvođenje zakonodavstva, po uzoru na Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, kojim će se osigurati odgovarajuća zaštita „zviždača" u privatnom i javnom sektoru.

VELIKA BRITANIJA

Zakon o iznošenju na vidjelo informacija (odavanju) u interesu javnosti *(The Public Interest Disclosure Act 1998)* donesen je 1998. godine kako bi se zaštitili „zviždači" i vezuje se na *Employment Rights Act* iz 1996. koji uređuje prava zaposlenika općenito. *The Public Interest Disclosure Act* štiti „zviždače" kako se ne bi dogodilo da zbog iznošenja na vidjelo iregularne pojave ili prakse budu otpušteni, zaobiđeni u postupku promicanja, izostavljeni iz programa dodatnog usavršavanja i slično. Informacije za čije iznošenje zaposlenik ima pravo zaštite *(qualifying disclosures)* uključuju:

- kazneno djelo
- neispunjenje pravne obveze
- kriva presuda
- ugroženost zdravlja i sigurnosti pojedinca
- uništavanje okoliša
- namjerno prikrivanje informacije koja otkriva jednu od navedenih situacija.

Zaposlenik u otkrivanju informacije mora djelovati u dobroj vjeri te informaciju odati pravoj osobi i na pravi način. Ukoliko zaposlenik odaje informaciju svom poslodavcu kroz strukture koje su za to predviđene unutar kompanije, zakon ga štiti. Zaposlenik može odati informaciju i svom pravnom zastupniku, ministru u vladi (ukoliko je riječ o službeniku državne uprave), tijelu koje je zaduženo za kontrolu standarda u području na koje se informacija odnosi, te u krajnjem slučaju i medijima. U slučaju da se zaposlenik odmah obrati medijima, on će biti zaštićen samo u vrlo ekstremnim situacijama jer „zviždači" moraju poštivati propisanu internu proceduru. Odavanje informacije može se tretirati kao povreda zakona u slučaju kada je zaposleniku to zabranjeno prema Zakonu o službenoj tajni iz 1989. *(The Official Secrets Act)*.

Zakon propisuje tijela kojima se prijavljuju iregularne pojave i prakse. Primjerice, iregularnosti u radu javnih službi, različite prijevare, korupcija u tijelima lokalne uprave, prijavljuju se Komisiji za reviziju *(The Audit Commission)*; nepravilnosti u raspolaganju sredstvima predviđenim za humanitarne svrhe prijavljuju se Komisiji za rad humanitarnih udruga *(The Charity Commission)*; sumnje u nepravilnost sudskih odluka prijavljuju se Komisiji za reviziju kriminalnih predmeta *(The Criminal Cases Review Commission);* iregularnosti vezane za rad civilnog zračnog prometa, uključujući i sigurnost zračnog prometa, prijavljuju se Komisiji za civilni zračni promet *(Civil Aviation Authority)*; iregularnost u radu službe zdravstvene zaštite prijavljuje se Komisiji za reviziju zdravstvene zaštite i inspekciju *(The Commission for Healthcare Audit and Inspection)*; iregularnosti vezane za PDV, poreze na prihode, nedozvoljeni uvoz ili izvoz, porodiljski dopust, bolovanje, studentske kredite, primjenu zakona o minimalnom dohotku i sl. prijavljuju se povjerenicima u Upravi za javne prihode i carinu *(The Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs)* itd. Policijski službenici su u početku bili izostavljeni iz ovog zakona, ali je kasnije Zakonom od reformi policije iz 2002. *(The Police Reform Act 2002)*, dopunjen *Employment Rights Act* te su policijski službenici zaštićeni i imaju pravo dovoditi u pitanje ili prijaviti pojave za koje drže da su iregularne. Nezavisna policijska komisija za žalbe *(Independent Police Complaints Commission)* zadužena je za takve situacije.

Ukoliko je zaposlenik postao žrtva diskriminirajućih mjera na radnom mjestu, uključujući i otpuštanje s radnog mjesta, njegovo je pravo obratiti se sudu koji se bavi pitanjima povrede prava zaposlenika *(Employment Tribunal).* Ukoliko se na sudu dokaže da je zaposlenik bio otpušten zbog otkrivanja informacije, sud može odlučiti da zaposlenik ima pravo biti vraćen na svoje radno mjesto ili ima pravo na novčanu naknadu.

ČEŠKA

Češka republika nema posebne propise o zaštiti „zviždača", a čak možemo istaći kako se u češkom jeziku još nije ustalio pojam koji bi odgovarao engleskom pojmu *whistleblower* (u javnosti i među novinarima se zato najčešće koriste termin *informator* i *oznamovatel*).

Za sada niti u zakonu o radu niti zakonu o državnim/javnim službenicima nema odredbe koje bi se neposredno odnosile na ovo pitanje (jedino u Zakonu o policiji postoji odredba koja se tiče zaštite svjedoka u kaznenom postupku (no to je ipak nešto drugo od zaštite „zviždača").

U ČR je inače u pripremi Zakon protiv korupcije, u kojem bi se mogle naći odredbe vezane za ovaj problem (no, očekuje se da bi Zakon mogao biti usvojen tek za dvije godine).

KRALJEVINA BELGIJA

Ne postoji poseban zakon kojim se zaštićuju „Zviždači". Odjel za etiku i deontologiju Ministarstva za proračun radi na prijedlogu teksta zakona kojim bi se uspostavili mehanizmi za zaštitu osoba koje u dobroj vjeri prijavljuju korupciju, iako sada postoji zakonsko rješenje u smislu da se svjedocima općenito može ponuditi tjelesna (policijska) zaštita do posebnih mjera zaštite kao što je promjena identiteta.

U zakonu o radu postoje samo odredbe o zaštiti radnika od otkaza u slučaju „uznemiravanja".

VELIKO VOJVODSTVO LUKSEMBURG

U Velikom Vojvodstvu Luksemburg ne postoji poseban zakon kojim se zaštićuju „zviždači", s tim da ovo zakonodavstvo ne poznaje niti kategoriju „krunskog svjedoka".

U zakonu o radu također, postoje samo odredbe o zaštiti radnika od otkaza u slučaju „uznemiravanja".

BUGARSKA

Prema informacijama dobivenim od bugarskog Ministarstva vanjskih poslova (Uprava za Europu i sjevernu Ameriku, Odjel za politička pitanja i EU institucije), u Republici Bugarskoj nema jedinstvenog zakona koji regulira zaštitu „zviždača".

Za državne službenike u Republici Bugarskoj koriste se sljedeće odredbe:
Prema čl. 8., st 1. Kodeksa ponašanja službenika u državnoj administraciji (usvojen rješenjem VRB 11.06.2004. i stupio na snagu 22.06.2004.) „*Službenik*

se suprotstavlja korupcijskim i drugim nepropisnim pojavama u državnoj administraciji".

Također, sukladno čl. 130. Zakona o državnim službenicima, inspektori zaduženi za kontrolu, moraju čuvati tajnost povjerljivih podataka do kojih su došli tijekom obavljanja kontrole te čuvati tajnost izvora informacija. Inspektori imaju tzv. „signalnu funkciju", prema kojoj su obvezni obavijestiti tijela tužiteljstva, u slučaju da su ustanovili nepravilnosti te da imaju informacije da je prekršen zakon (čl. 132). Djelokrug rada inspekcijskih tijela reguliran je i odredbama Zakona o radu u čl. 403. i čl. 406.

Informacija dostavljena od strane privatnih osoba te organizacija, te od administrativno-pravnih i javnopravnih tijela u Republici Bugarskoj regulirana je Administrativno-procesnim zakonom (čl. 1., čl. 107. do čl. 119.) Naime, pravilnicima o ustrojstvu određenog tijela državne i lokalne uprave uređen je način dostavljanja prijava i informacija. Anonimne prijave se ne priznaju, a rok za razmatranje prijava i donošenje odluke je 2 mjeseca. Ako prijava sadrži podatake koji ukazuju da je učinjen prijestup, nadležno tijelo treba odmah o tome obavijestiti tužitelja.

Na „zviždače" zaposlene u privatnom sektoru odnosi se i Deklaracija protiv korupcije, usvojena 23.02.2005. od strane Bugarske međunarodne biznis asocijacije (BIBA), Bugarskog foruma biznis voditelja i Bugarskog ureda za poslovni i kongresni turizam, te uz podršku više od 360 bugarskih tvrtki. U točki 6. drugog dijela Deklaracije navedena je slijedeća odredba: *„Podržavamo i osiguravamo zaštitu naših djelatnika i partnera koji informiraju o korupciji na svim razinama*".

Također, u Kaznenom zakonu (8. poglavlje – Mito) postoje odredbe prema kojima ugrožene osobe imaju pravo na posebnu zaštitu, ukoliko je informacija koju posjeduju ključna za tijek kazenog procesa u slučajevima kaznenih dijela s predumišljajem.

Još uvijek nije stupio na snagu Zakon o sprečavanju sukoba interesa, koji bi trebao biti važna poluga u borbi protiv korupcije.

ŠVEDSKA

Sloboda pružanja informacija medijima je regulirana dvama od četiri Ustavna zakona Švedske (Zakon o slobodi medija i Temeljni zakon o slobodi izražavanja). Ova sloboda se odnosi na sve ali je od posebne važnosti za državne službenike te ostale koji su angažirani od strane države i općina.

Prema Zakonu o slobodi medija (te odgovarajućim Temeljnim zakonom o slobodi izražavanja) svatko ima pravo na slobodno izražavanje u medijima. Ako na primjer tiskani predmet ili radio ili televizijski program sadrži neki materijal koji je kažnjiv, postoji samo jedna osoba za koju se može smatrati da je odgovorna.

Svi ostali koji su doprinijeli publikaciji koja sadrži nešto što je kažnjivo, u načelu, slobodni od odgovornosti. Ovo se isto odnosi i na osobu koja pruža informaciju koja je objavljena. Ovo uključuje *pravo na slanje informacije* u odnosu na osobu koja pruža informaciju.

No, pravo na slanje informacija za objavljivanjem u medijima se uvijek ne primjenjuje. Postoje iznimke na pravo slanja informacija u sljedeća 3 slučaja:

- nije dopušteno pružanje informacija za objavljivanje u knjizi ili novinama ako osoba koja pruža informaciju na taj način čini ozbiljan zločin protiv nacionalne sigurnosti Kraljevine, na primjer špijuniranje

- nije dopušteno namjerno pružanje službenog dokumenta čija publikacija je tajna

- nije dopušteno namjerno kršenje određenih obveza tajnosti (koje posljedično može zamijeniti pravo na slanje informacija)

Obveze tajnosti koje zamjenjuju pravo na pružanje informacija su nabrojane u Zakonu o tajnosti. Ostale iznimke na ovo pravo su dane izravno u Zakonu o slobodi medija.

Pravo na slanje informacija je čuvano/nadgledano zakonskim pravom na anonimnost i profesionalnu tajnost za novinare i druge predstavnike medija. Protekcija informatora među ostalim uključuje zabranu za javne autoritete da pokušaju otkriti informatora.

AUSTRIJA

Prema Izvješću Vijeća Europe o korupciji u Austriji – GRECO od 13. lipnja 2008. godine, utvrđeno je da čl. 53. Zakona o državnim službenicima i namještenicima još iz 1979. godine propisano da su austrijski državni službenici na saveznoj razini dužni prijaviti svaku osnovanu sumnju na počinjenje kažnjivog djela (uključujući zloporabu položaja, primanje mita i sl.) koju uoče prilikom obavljanja svoje dužnosti. Sumnju prijavljuju voditelju službe, a ovaj prijavu prosljeđuje policiji ili državnom odvjetništvu. Pored ovog osnovnog načela postoje i interne odredbe Ministarstva Unutarnjih poslova i Ministarstva financija o obvezi prijave Uredu a unutarnje poslove pri predmetnim ministarstvima. Slične odredbe postoje i na razini Grada Beča po kojima su službenici također dužni podnositi takve prijave svom nadređenome. Nadalje, u siječnju 2005. godine uveden je besplatni dežurni anti-korupcijski telefon namijenjen široj javnosti, a postupanje po anonimnim prijavama je obvezno.

Međutim, u Izvješću je istaknuto da u Austriji ne postoje posebne mjere zaštite tzv. „zviždača", pa se predlaže uvođenje mjera zaštite za zviždače.

LITVA

Litva nema nikakvo specifično zakonodavstvo vezano za pravnu/zakonsku zaštitu osoba koje prijavljuju slučajeve korupcije. Ipak, zakonska zaštita je predviđena u različitim zakonskim aktima Republike Litve. Odredbom čl. 25. Ustava Litve je propisano da svako ljudsko biće ima pravo na svoja uvjerenja i smije ih slobodno izražavati. Osobu se ne smije sprječavati u traženju, primanju i davanju informacija i ideja. Sloboda izražavanja uvjerenja, davanja i primanja informacija ne smije biti ograničena drugačije osim zakonom, ako je to potrebno zbog zaštite zdravlja, časti i dostojanstva, privatnog života, morala osobe, ili zbog obrane ustavnog poretka. Sloboda izražavanja uvjerenja i pružanja informacija biti će nekompatibilna sa kaznenim radnjama – poticanja nacionalne, rasne, religijske, ili društvene mržnje, nasilja i diskriminacije, sa klevetom i dezinformacijom. Građanin ima pravo primanja, prema proceduri utemeljenoj po zakonu, svake informacije koja ga se tiče a koja se nalazi u državnim institucijama.

Odredbom članka 7. Zakona o službi za specijalne istrage je propisano da će Služba za specijalne istrage čuvati i štitit osobu, društvo i državu protiv korupcije, te će raditi na prevenciji i otkrivanju korupcije.

Odredbom čl. 23. Zakona o javnoj upravi je propisano zaprimanje i razmatranje pritužbe, te je zabranjeno prenošenje pritužbe na razmatranje entitetu javne uprave, njegovoj upravi ili dužnosniku ili državnom službeniku protiv čijih postupaka se žali.

Odredbom čl. 227. st. 4. Kaznenog kodeksa Republike Litve je propisano: Osoba će biti oslobođena kaznene odgovornosti za radnju gdje je bio primoran ili isprovociran da da mito a on, po ponudi, obećanju ili davanju mita i prije dobivanja obavijesti da je on osumnjičeni, ukoliko obavijesti nadležne institucije o tome ili pruži, obeća ili da mito te da su nadležne institucije upoznate s tim.

Članak 129. Kodeksa rada propisuje prekid radnog ugovora na inicijativu poslodavca bez ikakve zaposlenikove pogreške, te je u odredbi stavka 3 istog članka propisano da nije zakoniti razlog da se prekine ugovor o zapošljavanju sudjelovanje u proceduri protiv poslodavca koji je okrivljen za kršenje zakona, ostalih propisa ili kolektivnog ugovora, kao i prijava javnim tijelima.

DODATAK

ZAŠTITA ZVIŽDAČA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Zakonom o radu propisano je :

Čl. 155. st. 3.

„Obraćanje radnika zbog opravdane sumnje na korupciju ili u dobroj vjeri podnošenje prijave o toj sumnji odgovornim osobama ili nadležnim tijelima državne vlasti, ne predstavlja opravdani razlog za otkaz."(nezakonit otkaz).

Zakonom o državnim službenicima propisano je:

Pravo na zaštitu službenika koji prijavi sumnju na korupciju

Članak 14.a

(1) Obraćanje državnog službenika zbog opravdane sumnje na korupciju ili podnošenje prijave o toj sumnji odgovornim osobama ili nadležnim državnim tijelima ne predstavlja opravdan razlog za prestanak državne službe.
(2) Državnom službeniku koji zbog opravdane sumnje na korupciju podnese prijavu o toj sumnji odgovornim osobama ili nadležnim državnim tijelima jamči se zaštita anonimnosti ako nadležno državno tijelo ocijeni da se radi o težem obliku korupcije, zaštita od uskraćivanja ili ograničavanja prava utvrđenih ovom Zakonom te zaštita od bilo kojeg oblika zlostavljanja.
(3) Čelnik tijela dužan je pokrenuti postupak zbog teške povrede službene dužnosti protiv rukovodećega državnog službenika koji postupa protivno stavku 2. ovoga članka.
(4) Zlouporaba obveze državnog službenika na prijavljivanje opravdane sumnje na korupciju predstavlja tešku povredu službene dužnosti.

Članak 99.r.

Tešku povredu službene dužnosti – pored ostalih – predstavlja ograničavanje ili uskraćivanje prava utvrđenih ovim Zakonom službeniku koji odgovornim osobama ili nadležnim tijelima prijavi sumnji na korupciju ili zlostavljanje tog službenika.

Zakonom o trgovini propisano je

Članak 57.

(1) Trgovac određuje radno vrijeme prodavaonice i drugog oblika trgovine na malo (u daljnjem tekstu: prodavaonica) u skladu s ovim Zakonom pri čemu će

uzeti u obzir potrebe kupaca, broj radnika zaposlenih u prodavaonici i poštivanje njihovih prava uređenih ovim Zakonom, Zakonom o radu, drugim radno pravnim propisima, kolektivnim ugovorom, sporazumom sklopljenim između poslodavca i radničkog vijeća i ugovorom o radu, posebno u pogledu plaće i naknade plaće, dodataka na plaću, rasporeda i preraspodijele radnog vremena, prekovremenog i noćnog rada, te stanke, dnevnog, tjednog i godišnjeg odmora.
(2) Nadzor nad primjenom radno-pravnih odnosa poslodavca i radnika iz stavka 1. ovoga članka obavlja tijelo državne uprave nadležno za poslove inspekcije rada.
(3) Podnošenje žalbe ili tužbe, odnosno sudjelovanje u postupku protiv poslodavca zbog povrede zakona, drugog propisa, kolektivnog ugovora ili pravilnika o radu, odnosno obraćanje radnika nadležnim tijelima državne vlasti, ne može biti razlog za otkaz ugovora o radu.
(4) Obraćanje radnika, zbog osnovane sumnje na korupciju ili u dobroj vjeri podnošenje prijave o toj sumnji odgovornim osobama ili nadležnim tijelima državne vlasti, ne može biti razlog za otkaz.
(5) Radniku koji zbog osnovane sumnje na korupciju podnese prijavu o toj sumnji nadležnim tijelima jamči se anonimnost ako nadležno tijelo ocijeni da se radi o težem obliku korupcije, zaštita od uskraćivanja ili ograničavanja prava utvrđenih propisima o radu te zaštita od bilo kojeg oblika zlostavljanja.
(6) Ako radnik u slučaju spora iznese činjenice koje opravdavaju sumnju da je poslodavac postupao protivno odredbama stavka 3. i 4. ovoga članka, na poslodavcu je teret dokazivanja o opravdanom razlogu otkaza ugovora o radu.

Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08)

Cijeli niz zakonskih odredbi propisuje zaštitu ugroženog svjedoka, kakav bi upravo mogao biti svjedok koji prijavljuje kakvo kazneno djelo koje predstavlja korupciju

Članak 294.

(1) Kad postoji vjerojatnost da bi svjedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedino pitanje sebe ili njemu blisku osobu izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega (ugroženi svjedok), on može uskratiti iznošenje podataka iz članka 288. stavka 2. ovog Zakona, davanje odgovora na pojedina pitanja ili davanje iskaza u cjelini, dok se ne osigura zaštita svjedoka.

(2) Zaštita svjedoka iz stavka 1. ovog članka sastoji se od posebnog načina ispitivanja i sudjelovanja u postupku (zaštićeni svjedok) i mjera zaštite svjedoka i njemu bliskih osoba izvan postupka. Tijelo koje sudjeluje u postupku dužno je postupati s posebnim obzirom glede zaštite svjedoka.

(3) Posebni način ispitivanja i sudjelovanja zaštićenog svjedoka u postupku uređuju se ovim Zakonom, a može se primijeniti i prije pokretanja istrage.

(4) Zaštita svjedoka i njemu bliskih osoba izvan postupka uređuje se i provodi prema posebnom zakonu.

Članak 295.

(1) Čim sazna za vjerojatnost postojanja okolnosti iz članka 294. stavka 1. ovog Zakona državni odvjetnik će predložiti sucu istrage posebni način sudjelovanja u postupku i posebni način ispitivanja svjedoka. Prijedlog, uz prethodno obavještavanje svjedoka, državni odvjetnik podnosi sucu istrage u zapečaćenom omotu s naznakom »ugroženi svjedok – tajna«, a predaje ga osobno ili putem istražitelja.

(2) U prijedlogu će državni odvjetnik označiti posebni način sudjelovanja u postupku (pozivanje svjedoka, pristup na ročište i drugo) i posebni način ispitivanja svjedoka koje predlaže te navesti razloge za to.

(3) Prijedlog iz stavka 1. ovog članka državni odvjetnik može podnijeti sucu istrage i prije podizanja optužnice. Ako okrivljenik predloži ispitivanje zaštićenog svjedoka, državni odvjetnik može podnijeti odgovarajući prijedlog sucu istrage, a ako se ne složi s prijedlogom zatražit će odluku suca istrage.

(4) Sudac istrage odlučuje o prijedlogu državnog odvjetnika rješenjem u roku od dvanaest sati od primitka prijedloga. Protiv rješenja suca istrage kojim odbija prijedlog iz stavka 1. ovog članka, državni odvjetnik može podnijeti žalbu u roku od dvanaest sati. O žalbi odlučuje vijeće u roku od dvadeset četiri sata.

(5) Ako sudac istrage prihvati prijedlog državnog odvjetnika, odredit će rješenjem:

1) pseudonim zaštićenog svjedoka,

2) posebni način sudjelovanja u postupku (pozivanje, pristup sudu i slično),

3) posebni način ispitivanja.

(6) Protiv rješenja suca istrage žalba nije dopuštena.

(7) Podatke o zaštićenom svjedoku koji će se ispitati i sudjelovati u postupku na poseban način, sudac istrage će zapečatiti u posebni omot i predati na čuvanje državnom odvjetniku. To će zabilježiti u spisu koristeći pseudonim svjedoka. Osobe koje u bilo kojem svojstvu saznaju podatke o zaštićenom svjedoku dužne su ih čuvati kao tajnu. Tijelo koje vodi radnju osobno je odgovorno za zaštitu tajnosti podataka.

(8) Zapečaćeni omot s podacima zaštićenog svjedoka može iznimno zatražiti od državnog odvjetnika i otvoriti samo sudac istrage, predsjednik vijeća radi provjere istovjetnosti te drugostupanjski sud kad odlučuje o žalbi protiv presude. Na omotu će se zabilježiti da je otvoren i navesti imena osoba koje su upoznate s njegovim sadržajem. Nakon toga, omot će se ponovo zapečatiti i vratiti državnom odvjetniku.

(9) Nakon što je donio rješenje o posebnom načinu sudjelovanja u postupku i posebnom načinu ispitivanja, sudac istrage određuje dokazno ročište i provodi ispitivanje zaštićenog svjedoka. Kod pozivanja, pristupa zaštićenog svjedoka na

ročište, boravka i odlaska s ročišta, sudac istrage i državni odvjetnik mogu naložiti policiji poduzimanje mjera zaštite svjedoka.

Članak 296.

(1) Ako se posebni način ispitivanja zaštićenog svjedoka odnosi samo na prikrivanje podataka, ispitivanje će se provesti pod pseudonimom bez navođenja ostalih podataka iz članka 288. stavak 2. ovog Zakona. U ostalom dijelu, ispitivanje zaštićenog svjedoka provest će se prema općim odredbama ovog Zakona o ispitivanju svjedoka.

(2) Nakon završenog ispitivanja zaštićeni svjedok će potpisati zapisnik pseudonimom.

Članak 297.

(1) Ako se posebni način ispitivanja i sudjelovanja zaštićenog svjedoka u postupku odnosi osim na prikrivanje podataka iz članka 288. stavka 2. ovog Zakona i na prikrivanje izgleda svjedoka, ispitivanje će se obaviti posredstvom tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka. Tehničkim uređajima rukuje stručna osoba. Lik svjedoka i glas će se tijekom ispitivanja izmijeniti. Svjedok će se tijekom ispitivanja nalaziti u prostoriji koja je prostorno odvojena od prostorije u kojoj se nalaze sudac istrage i druge osobe koje su prisutne ispitivanju. Ispitivanje će se provesti prema članku 92. stavka 3. ovog Zakona.

(2) Sudac istrage može odrediti da se ispitivanje zaštićenog svjedoka snimi uređajem za audio-video ili audio-snimanje. Odluku o snimanju i načinu provedbe snimanja sudac istrage će donijeti vodeći posebno računa o zaštiti svjedoka. U tom slučaju sudac istrage ne vodi zapisnik. Snimka će se prepisati u roku od tri dana.

(3) Zaštićeni svjedok prije početka ispitivanja, osim upozorenja i pouka iz članka 288. stavka 3. i članka 289. stavka 1. i 2. ovog Zakona mora biti upozoren prema članku 87. stavku 3. ovog Zakona.

(4) Kad se ispitivanje zaštićenog svjedoka snima, sudac istrage koji provodi ispitivanje navest će u zapisniku rješenje iz članka 295. stavka 4. ovog Zakona, a zatim će postupiti prema članku 87. stavka 5. ovog Zakona posebno vodeći računa o zaštiti svjedoka.

(5) Kad se ispitivanje zaštićenog svjedoka snima, o ispitivanju se izrađuju dvije snimke, od kojih će se jedna odmah zapečatiti i predati sucu istrage na čuvanje. Tu snimku potpisuju sudac istrage, ugroženi svjedok pseudonimom i stručna osoba koja je provela snimanje. Druga snimka se predaje državnom odvjetniku. Državni odvjetnik će izraditi prijepis snimke u roku od petnaest dana i uložiti ga u spis.

---

[i] Public Service Management Act, 1997